

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ БАТЬКІВ ЗА ПРАВОПОРУШЕННЯ, ЩО СКОЄНІ ДІТЬМИ

Корнієнко М. В.

У науковій статті досліджено деякі особливості адміністративної та кримінальної відповідальності батьків і законних представників за правопорушення, що скоєні дітьми, згідно з чинним законодавством України.

Ключові слова: дитина, неповнолітній, малолітній, юридична відповідальність, законодавство України, батьки, опікуни, законні представники, нормативна база.

В научной статье исследованы некоторые особенности административной и криминальной ответственности родителей и законных представителей за правонарушения, совершенные детьми, согласно действующему законодательству Украины.

Ключевые слова: ребенок, несовершеннолетний, малолетний, юридическая ответственность, законодательство Украины, родители, опекуны, законные представители, нормативная база.

In the scientific article some features of administrative responsibility and criminal responsibility of parents and legal representatives are investigational for offences accomplished by children in obedience to the current legislation of Ukraine.

Key words: child, minor, very young, legal responsibility, legislation of Ukraine, parents, guardians, legal representatives, normative base.

Постановка проблеми та її актуальність. Питання дітей і батьків на сьогоднішній день в українському законодавстві є досить актуальними у зв'язку з дотриманням прав кожної людини і громадянина, а також виховання підростаючого покоління в повазі до закону та набуття ними правової свідомості.

Факт недосягнення особою шістнадцятирічного віку не стримує її від скоєння адміністративних та кримінальних правопорушень, тому законодавець і передбачає можливість притягнення до адміністративної та кримінальної відповідальності батьків чи законних представників за правопорушення, що скоєні дітьми. Незнання законів України та нерозуміння дітьми наслідків своїх дій не повинно призводити до безкарності, тому законодавством і передбачено механізм правового впливу на дітей-порушників через батьків та їхніх законних представників.

Мета статті – визначити деякі особливості адміністративної та кримінальної відповідальності батьків і законних представників за правопорушення, що скоєні дітьми згідно з чинним законодавством України, також розглянути прогалини в праві та можливі шляхи їх усунення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями юридичної відповідальності батьків та законних представників за правопорушення, що скоєні дітьми, займалися такі науковці, як: В. Авер'янов, Ю. Битяк, І. Бандурка, І. Голосніченко, Н. Ортинська, Н. Оніцен-

ко, О. Скакун, Н. Крестовська, В. Ковальчук, О. Ковальова, Ю. Ковальчук, О. Ямкова, О. Якуба, Х. Ярмакі тощо.

Виклад основного матеріалу. Потрібно розпочати розгляд даної проблематики з того, що Кримінальний кодекс України не надає визначення поняття неповнолітнього, але стаття 6 Сімейного кодексу України визначає, що правовий статус дитини має особа до досягнення нею повноліття, тобто вісімнадцяти років, малолітньою вважається дитина до досягнення нею чотирнадцяти років, а неповнолітньою вважається дитина у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років [4]. Кримінальний процесуальний кодекс визначає, що малолітня особа – це дитина до досягнення нею чотирнадцятирічного віку, а неповнолітня особа – це малолітня особа, а також дитина у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років [2]. Тому в більшості своїй чинне законодавство України чітко передбачає осіб, які не досягли чотирнадцяти років, називати малолітніми, а з чотирнадцяти до вісімнадцяти років – неповнолітніми, юридичне визначення поняття «діти» містить у собі поняття особи, яка не досягла повноліття (термін «діти» включає в себе і «неповнолітніх» і «малолітніх» осіб).

Стаття 150 Сімейного кодексу України визначає, що батьки зобов'язані виховувати дитину в дусі поваги до прав і свобод інших людей, любові до своєї сім'ї та родини, свого народу, своєї Батьківщини, також батьки зобов'язані піклуватися про здоров'я дитини, її фізичний, духовний та моральний розвиток, забезпечити здобуття дитиною повної загальної середньої освіти, зобов'язані поважати дитину, готувати її до самостійного життя [4]. Батьки чи усиновлювачі є законними представниками своїх малолітніх та неповнолітніх дітей, у свою чергу опікуни є законним представником малолітньої особи та фізичної особи, визнаної недієздатною. Також законним представником може бути інша особа. Опіка встановлюється над малолітніми, позбавленими батьківського піклування, і над особами, які визнані недієздатними. Особи, які призначені опікунами або піклувальниками, є законними представниками тих осіб, щодо яких ухвалено відповідне рішення. Згідно із законодавством опікуна або піклувальника призначає орган опіки та піклування, також опікуном або піклувальником може бути лише фізична особа з повною цивільною дієздатністю. Потрібно відмітити, що фізична особа може бути призначена опікуном або піклувальником лише за її письмовою згодою. Як правило, опікун або піклувальник призначається з осіб, які перебувають у сімейних, родинних відносинах з підопічним, з урахуванням особистих стосунків між ними, можливості особи виконувати обов'язки опікуна чи піклувальника.

Потрібно відмітити, що згідно із законом дитина – це особа, яка не досягла вісімнадцяти років, тобто віку, з якого настає повна дієздатність. Неповнолітні, котрі не досягли шістнадцяти років, відповідно до Кодексу

України про адміністративні правопорушення є особами, що до адміністративної відповідальності не притягуються, оскільки визнаються державою нездатними правильно усвідомлювати значення своїх дій і керувати ними. У свою чергу потрібно відмітити, що кримінальна відповідальність неповнолітніх настає з шістнадцяти років, а за тяжкі та особливо тяжкі злочини – з чотирнадцяти років (умисне вбивство, умисне тяжке тілесне ушкодження, зґвалтування, грабіж, розбій та інші правопорушення).

Особа вважається такою, що досягла відповідного віку не в день свого народження, а з початку наступної доби, саме вік неповнолітнього встановлюється за документами, а в разі їх відсутності й неможливості одержання – за висновком експертизи. Відставання в психічному розвитку неповнолітнього, встановлене судовою психолого-психіатричною або педагогіко-психолого-психіатричною експертизою, повинно враховуватися під час вирішення питання про те, чи міг неповнолітній повністю усвідомлювати значення своїх дій, і якою мірою керувати ними. Якщо внаслідок відставання у психічному розвитку неповнолітній не був здатний повною мірою усвідомлювати свої дії чи бездіяльність та керувати ними, то він повинен визнаватися обмежено осудним, що враховується під час визначення правових наслідків вчиненого посягання відповідно до ч. 2 ст. 20 КК України [1].

Перейдемо безпосередньо до розгляду питання відповідальності батьків та законних представників за протиправні дії, що вчинені дітьми. Так, у статті 184 Кодексу України про адміністративні правопорушення передбачена відповідальність за невиконання батьками або особами, що їх замінюють, обов'язків щодо виховання дітей. Ухилення батьками або особами, що їх замінюють, від виконання передбачених законодавством обов'язків щодо забезпечення необхідних умов життя, навчання та виховання дітей передбачає згідно із законом попередження або накладення штрафу від одного до трьох неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, а за ті самі дії, вчинені повторно протягом року законодавець передбачає накладення штрафу від двох до чотирьох неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. За вчинення неповнолітніми віком від чотирнадцяти до шістнадцяти років адміністративного правопорушення тягне за собою накладення штрафу на батьків або осіб, які їх замінюють, від трьох до п'яти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, а вже за вчинення неповнолітніми діянь, що містять ознаки злочину, якщо вони не досягли віку, з якого настає кримінальна відповідальність, як правило, це з шістнадцяти років, у деяких випадках з чотирнадцяти років, тягне за собою накладення штрафу на батьків або осіб, що їх замінюють, від десяти до двадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян [3].

Потрібно зазначити, що об'єктом цього правопорушення є суспільні відносини у сфері охорони прав та інтересів неповнолітніх. Об'єктивна сторона правопорушення полягає в: ухиленні батьків або осіб, які їх замінюють, від виконання передбачених законодавством обов'язків щодо забезпечення необхідних умов життя, навчання та виховання неповнолітніх дітей; вчиненні неповнолітніми віком від чотирнадцяти до шістнадцяти років правопорушення, відповідальність за яке передбачено цим Кодексом України про адміністративні

правопорушення; вчиненні неповнолітніми діянь, що містять ознаки злочину, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, якщо вони не досягли віку, з якого настає кримінальна відповідальність.

Також потрібно відмітити, що вік, з якого може наступати адміністративна відповідальність дітей згідно із законодавством України, на сьогодні є завищеним. Не з 16 років дитина вже в достатній мірі розуміє свої вчинки і наслідки, що можуть наступити після деяких дій, а набагато раніше, і тому вік притягнення дитини до адміністративної відповідальності повинен бути зменшений до 14 років.

Відповідно до ст. 12 Закону України «Про охорону дитинства» на кожного з батьків покладається однакова відповідальність за виховання, навчання і розвиток дитини. Батьки або особи, які їх замінюють, зобов'язані виховувати дитину, піклуватися про її здоров'я, фізичний, духовний і моральний розвиток, навчання, створювати належні умови для розвитку її природних здібностей, поважати гідність дитини, готувати її до самостійного життя та праці. Виховання дитини має спрямовуватися на розвиток її особистості, поваги до прав, свобод людини і громадянина, мови, національних, історичних і культурних цінностей українського та інших народів, підготовку дитини до свідомого життя в суспільстві в дусі взаєморозуміння, миру, милосердя, забезпечення рівноправності всіх членів суспільства, злагоди та дружби між народами, етнічними, національними, релігійними групами [5]. Батьки або особи, які їх замінюють, несуть відповідальність за порушення прав обмеження законних інтересів дитини на охорону здоров'я, фізичний і духовний розвиток, навчання, невиконання та ухилення від виконання батьківських обов'язків відповідно до закону. Відповідно до Кодексу України про адміністративні правопорушення адміністративній відповідальності підлягають особи, які досягли на момент вчинення адміністративного правопорушення шістнадцятирічного віку. За правопорушення неповнолітніх, які не досягли шістнадцятирічного віку, несуть відповідальність батьки або особи, які їх замінюють.

Стаття 22 Кримінального кодексу України визначає, що кримінальній відповідальності підлягають особи, яким до вчинення злочину виповнилося шістнадцять років. Особи, що вчинили злочини у віці від чотирнадцяти до шістнадцяти років, підлягають кримінальній відповідальності лише за умисне вбивство, посягання на життя державного чи громадського діяча, працівника правоохоронного органу, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовця, судді, народного засідателя чи присяжного у зв'язку з їхньою діяльністю, пов'язаною зі здійсненням правосуддя, захисника чи представника особи у зв'язку з діяльністю, пов'язаною з наданням правової допомоги, представника іноземної держави, умисне тяжке тілесне ушкодження, умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження, диверсію, бандитизм, терористичний акт, захоплення заручників, зґвалтування, насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом, крадіжку, грабіж, розбій, вимагання, умисне знищення або пошкодження майна, пошкодження шляхів сполучення і транспортних засобів, угон або захоплення залізничного рухомого

складу, повітряного, морського чи річкового судна, незаконне заволодіння транспортним засобом, хуліганство. За вчинення неповнолітніми діянь, що містять ознаки злочину, якщо вони не досягли віку, з якого настає кримінальна відповідальність, несуть адміністративну відповідальність батьки або особи, які їх замінюють [1].

Суб'єктивна сторона правопорушення характеризується наявністю вини як у формі умислу, так і у формі необережності. Суб'єктом правопорушень є батьки неповнолітнього або особи, що їх замінюють.

Розглянемо статтю 166 Кримінального кодексу України: «злісне невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування». Невиконання батьками, опікунами чи піклувальниками встановлених законом обов'язків по догляду за дитиною, що спричинило тяжкі наслідки, карається обмеженням волі на строк від двох до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк. Суд може також визнати за необхідне призначити неповнолітньому вихователя в порядку, передбаченому законом.

Якщо неповнолітній, який вчинив злочин, є у віці від одинадцяти до чотирнадцяти років, і дитина повторно, перебуваючи під наглядом батьків, скоїла злочин, особливо тяжкий, батьки можуть бути притягнуті навіть до кримінальної відповідальності. А за скоєння злочинів дітьми до одинадцяти років батьки можуть бути оштрафовані за невиконання обов'язків з виховання дітей [1]. Основним безпосереднім об'єктом цього злочину є всебічний – фізичний, психічний і соціальний – розвиток дитини або особи, стосовно якої встановлена опіка чи піклування, а також встановлений порядок догляду за такими особами. Додатковим факультативним його об'єктом можуть виступати здоров'я, життя, інші блага.

Об'єктивна сторона проявляється у формі злісного невиконання батьками, опікунами чи піклувальниками встановлених законом обов'язків по догляду за дитиною або за особою, стосовно якої встановлено опіку чи піклування. Невиконання таких обов'язків може проявлятися в: залишенні впродовж тривалого строку потерпілого без будь-якого нагляду; ухиленні від виховання дітей, у тому числі незабезпеченні відвідування ними школи, контролю за проведенням дозвілля; незабезпеченні потерпілим безпечних умов перебування за місцем проживання чи в іншому місці; невжитті заходів щодо їх лікування; безпідставному обмеженні в харчуванні, одязі, інших предметах першої необхідності; штучному створенні незадовільних побутових умов тощо. Обставинами, які вказують на злісний характер такого невиконання, можуть, зокрема, бути його тривалість, системність, багаторазовість, а також неодноразові звернення представників влади, освітніх, медичних та інших закладів, органів опіки та піклування, громадян з приводу неналежного виконання зазначених вище обов'язків.

Злісне невиконання вказаних у статті обов'язків утворює склад цього злочину лише в разі, коли ці обставини спричинили тяжкі наслідки. Тяжкі наслідки – ознака оціночна, яка потребує свого визначення в кожному конкретному випадку. Такими наслідками можуть визнаватися смерть, каліцтво дитини чи особи, стосовно якої встановлено опіку чи піклування, також може бути захворювання на небезпечну хворобу. Ще потрібно зазначити, що до них відноситься вчинення ними суспільно небезпечних діянь, які призвели до смерті ін-

ших осіб, заподіяння істотної шкоди здоров'ю або великі матеріальні збитки. При цьому обов'язковою умовою кримінальної відповідальності батьків, опікунів чи піклувальників є те, що зазначені наслідки перебувають у причинному зв'язку з діянням.

Злочин вважається закінченим з моменту настання тяжких наслідків. Суб'єкт злочину спеціальний. Ним можуть бути лише батьки, усиновителі, опікуни та піклувальники. Суб'єктивна сторона злочину характеризується умислом, на що вказує злісний характер діяння. Ставлення винної особи до наслідків є необережним. Потерпілими від цього злочину можуть бути діти чи інші особи, стосовно яких встановлена опіка чи піклування.

Опіка встановлюється над неповнолітніми, які не досягли п'ятнадцяти років, і над громадянами, визнаними судом недієздатними внаслідок душевної хвороби або недоумства. Піклування встановлюється над неповнолітніми віком від п'ятнадцяти до вісімнадцяти років і над громадянами, визнаними судом обмежено дієздатними внаслідок зловживання спиртними напоями або наркотичними засобами. Піклування також може бути встановлено над особами, які за станом здоров'я не можуть самостійно захищати свої права. Одну з основних категорій осіб, над якими на практиці встановлюється піклування, становлять діти, позбавлені батьківського піклування, діти, які залишилися без піклування батьків у зв'язку з позбавленням їх батьківських прав, відібранням дітей у батьків без позбавлення прав, визнанням батьків безвісти відсутніми або недієздатними, оголошенням їх померлими, відбуванням покарання в місцях позбавлення волі та перебуванням їх під вартою на час слідства, розшуком їх органами внутрішніх справ, пов'язаним з ухиленням від сплати аліментів та відсутністю відомостей про їхнє місцезнаходження, тривалою хворобою батьків, яка перешкоджає їм виконувати свої батьківські обов'язки, а також підкинуті діти, діти, батьки яких невідомі, діти, від яких відмовились батьки, та безпритульні діти.

Висновок. Підсумовуючи вищевикладене, доходимо висновку, що на сьогоднішній день чинне законодавство України передбачає деякі особливості притягнення до юридичної відповідальності батьків та законних представників за правопорушення, що скоєні дітьми. Стосовно відповідальності за адміністративні правопорушення використовується вже морально застарілий кодекс, в якому не приділено достатньої уваги питанням доказів та доказування, затримання особи під час вчинення правопорушення та безліч інших прогалин і правових колізій. Також у державі не відбувається послідовна державна політика щодо питань попередження скоєння дітьми адміністративних та кримінальних правопорушень. Безпосередньо батьки та законні представники несуть відповідальність згідно із законом, а ефективної державної програми, націленої на подальшу комплексну роботу із цими дітьми і батьками для недопущення скоєння правопорушень у подальшому, не існує, що є недопустимим і призводить лише до гальмування євроінтеграційних процесів у нашій державі.

Література

1. Кримінальний кодекс України: Кодекс від 05.04.2001 року № 2341-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25-26. Ст. 131.

Протидія злочинності: проблеми практики та науково-методичне забезпечення

2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Кодекс від 13.04.2012 року № 4651-VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 9-10, № 11-12, № 13. Ст. 88.

3. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Кодекс від 07.12.1984 р. № 8073-X. Відомості Верховної Ради Української РСР. 1984. № 51. Ст. 1122.

4. Сімейний кодекс України: Кодекс від 10.01.2002 року № 2947-III. Відомості Верховної Ради України. 2002. № 21-22. Ст. 135.

5. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 року № 2402-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 30. Ст. 142.

*Корнієнко М. В.,
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри публічного управління
та адміністрування
Одеського державного університету внутрішніх справ*